

ΤΟ ΣΦΟΥΓΓΑΤΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

τε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1934 ἐπεσκέφθη τὴν Σόφριαν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐν αὐτῇ συγκροτηθέντος Δ' διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ συνεδρίου, τὴν προσοχὴν μου ἐφεέλκυσε ἡ καιωτέρω παρατιθεμένη εἰκὼν, ἣτις, ἀποκειμένη ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ τῆς πόλεως ταύτης, εἶναι ἀντίγραφον ἐπὶ χάρτου τοιχογραφίας ἐφ' ὕγρασις.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, ἀριστερὰ μὲν παριστάνεται παῖς λαμβάνων παρὰ γυναικείου προσώπου πινάκιον, δεξιὰ δ' ὁ αὐτὸς κρατῶν τὸ αὐτὸ πινάκιον μὲ ὑψωμένας τὰς χεῖρας πρὸ ἁγίας εἰκόνας. Κάτω, καὶ κατὰ τὸ μέσον, παλαίουσι δύο παιδάκια, ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τῆς εἰκόνας φαίνεται τράπεζα, περὶ ἣν κάθηνται τρία πρόσωπα, ὧν τὸ ἐν, ἀπλῶνον τὴν δεξιάν, λαμβάνει τροφὴν ἀπὸ πινακίου.

Τὴν πρώτην νύξιν πρὸς ἐρμηνεῖαν τῆς τοιχογραφίας παρέχει ἡ ἐκατέρωθεν τῆς ἁγίας εἰκόνας ἐπιγραφή Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Ἐς ἴδωμεν νῦν τὴν σχετικὴν διήγησιν τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου.

Κατ' αὐτήν, εἰς τὴν κώμην τῆς Παφλαγονίας Φατρήν, ὅπου ὑπῆρχε ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, τοῦ Φα-

τρινοῦ ἐπικαλουμένου¹, «παιδίων συναχθέντων καὶ παιγνίοις ἀσχολουμένων, ἐν ἑξ αὐτῶν, πολλάκις ἠτηθέν, ὠνειδίζετο παρὰ τῶν λοιπῶν, στρέψαν δὲ τὰς ὄψεις πρὸς τὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναὸν εἶπεν· «ἅγιε Γεώργιε, ποιήσον με νικῆσαι, ἵνα φέρω εἰς τὸν ναὸν σου σφογγᾶτον καλόν, καὶ εὐθέως ἀρξάμενος παίζειν ὁ παῖς, ἐνίκησεν οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις». Τούτου γενομένου, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν μητέρα του νὰ τοῦ παρασκευάσῃ τὸ ὑπεσχημένον δῶρον· «ἢ δὲ γυνὴ φιλόπαις οἷσα μᾶλλον καὶ φιλομάρτυς, ἐποίησε συντόμως τὸ ἐπιταχθὲν καὶ δέδωκε τῷ παιδίῳ. Ὁ δὲ παῖς λαβὼν αὐτό, εἰσήγαγεν ἔνδον τοῦ ναοῦ ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀνεχώρησεν»² ἢ κατὰ τὴν δημόδη διατύπωσιν «τρέχει (ὁ παῖς) εἰς τὸ σπίτι τους καὶ κάμνει τὸ σφογγᾶτον ὅπου ἔταξεν· ἔπειτα ἔβαλέ το εἰς ἓνα σκουτέλιον καὶ ὑπῆγέ το ζεστόν ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου».

Ταῦτα κατὰ τὸ κείμενον τοῦ Βατικανοῦ κώδικος 1190· τὸ κείμενον ὅμως τὸ ἐν τῷ κώδικι τῶν Ἰωσαφαίων, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος, προσθέτει καὶ τινὰ λεπτομέρειαν διασαφηνίζουσαν τὴν ἡμετέραν εἰκόνα· λέγει λοιπὸν τοῦτο· «τὰ παιδιά ἄλλα μὲν ἐνικοῦσαν εἰς τὸ πιλάλημα, ἄλλα εἰς τὸ πάλαισμα καὶ ἄλλα εἰς ἄλλα παιγνίδια, ἓνα δὲ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ παιδιά δὲν ἠμπόρεσε νὰ νικήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα, μόνον εἰς τὸ πάλαισμα ἐκεῖνο ἀπὸ κάτω»³.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, εὐκολον εἶναι νὰ ἐρμηνεύσῃ τις τὰς ἐπὶ τῆς εἰκόνας παραστάσεις. Κάτω καὶ εἰς τὸ μέσον παριστάνεται ὁ παῖς παλαίων μὲ τὸν ἀντίπαλόν του· ἢ ἀριστερὰ

¹ Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Γεωργίου οἱ κάτοικοι τῆς Παφλαγονίας εἶχον «μεγίστην πίστιν καὶ πόθον διάπυρον εἰς τὸν πανένδοξον καὶ μεγαλομάρτυρα Γεώργιον, ὥστε τούτῳ ἱεροῦς καὶ σεβασμίους ναοὺς καὶ δείμασθαι καὶ σέβασθαι καὶ σχολάζειν ἐκ πόθου αὐτοῖς» J. Aufhauser, *Miracula sancti Georgii* σελ. 18.

² J. Aufhauser, "Ενθ' ἀν. σ. 105.

³ J. Aufhauser, "Ενθ' ἀν. σ. 104.

εἰκονιζομένη γυναικεία μορφή εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ παιδίου, ἡ ὁποία τοῦ δίδει τὸ σκουτέλλιον τὸ περιέχον τὸ σφουγγᾶτον, δεξιὰ δὲ ζωγραφίζεται ὁ νικητὴς πλέον παῖς καταθέτων

Ἡ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ τῆς Σόφιας εἰκὼν.

τὸ δῶρόν του πρὸ τῆς ἐν τῷ τέμπλῳ εἰκόνος τοῦ ἁγίου τοῦ εἰσακούσαντος τὴν δέησίν του. Ἐπὶ τὸ οἰκοδόμημα, ὅπερ εἰς τὸ βάθος παριστάνεται, οὐδὲν ἄλλο θέλει νὰ εἶναι ἢ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Φατρινοῦ. Καὶ ἡ διήγησις

ἔξακολουθεῖ μόλις ὁ παῖς εἶχε καταθέσει τὸ πινάκιον μὲ τὸ σφουγγᾶτον, διήρχοντο ἐκεῖθεν τέσσαρες ἔμποροι, ἢ, κατὰ τὸ κείμενον τοῦ κώδικος τῶν Ἰωσαφαίων, τρεῖς ναῦται¹, οἵτινες, εἰσελθόντες εἰς τὸν ναὸν καὶ εὐρόντες ἀχνίζον ἀκόμη τὸ φαγητόν, τὸ ἔφαγον σκεπτόμενοι ὅτι ὁ ἅγιος ἀνάγκη τροφῆς δὲν ἔχει καὶ ὅτι θὰ μείνη ἱκανοποιημένος, ἂν τοῦ προσφέρωσιν εἰς ἀντάλλαγμα τόσα χρήματα, ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἀγορασθῶσι κηρία καὶ ἔλαιον διὰ τὴν ἐκκλησίαν του.

Τοὺς τρεῖς λοιπὸν τούτους ἔμπορους, ἢ μᾶλλον ναύτας, παριστῶσι τὰ κατὰ τὸ κέντρον τρία πρόσωπα, διὰ τὸ ἄνετον γεῦμα τῶν ὁποίων ὁ τεχνίτης καὶ τράπεζαν ἐξωγράφησεν. Ὁ ὑπολογισμὸς ὅμως ἐγένετο ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἁγίου· οἱ ναῦται, ἀφ' οὗ ἔφαγον τὸ σφουγγᾶτον καὶ κατέθηκαν τὸ ἀντίτιμον τοῦ ἐλαίου καὶ τῶν κηρίων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθουν· ἀλλὰ καί, ὅταν ἕκαστος αὐτῶν κατέβαλεν ἀνὰ ἓν μιλιάρισιον, ἦτοι ἀνὰ μίαν ἀργυρᾶν δραχμὴν, πάλιν ἠδυνάτουσαν νὰ ἐξέλθουν· οὐδ' ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι, ὅταν ἔδωκαν καὶ οἱ τρεῖς ἢ οἱ τέσσαρες ὁμοῦ ἓν νόμισμα, ἦτοι μίαν χρυσὴν λίβραν. Ἐξῆλθον ἐλεύθεροι, μόνον, ὅταν ἕκαστος αὐτῶν κατέβαλεν ἀνὰ ἓν νόμισμα ἢ, κατὰ τὴν εἰς τὴν δημώδη διήγησιν, ἓν φλωρίον· «καὶ ὡσὰν ἐβγήκαν (ἔξακολουθεῖ ἡ διήγησις) ἐστάθησαν ἔξω τῆς ἐκκλησίας καὶ εἶπαν· ἅγιε Γεώργιε, ἀκριβὰ πουλεῖς τὰ σφουγγᾶτά σου καὶ ἡμεῖς πλεόν ἀπὸ ἐσένα τίποτες πούλημα νὰ μὴν ἀγοράσωμεν»².

¹ Ὁ ἅγιος Γεώργιος θεωρεῖται πολλάκις καὶ τῶν ἀλιέων προστάτης (Ν. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμεικτα 1. 81), ἐν Ρόδῳ τῶν ξενιτευμένων καὶ ποιμένων (Α. Βρόντη, ὁ ἅγιος Γεώργιος στὴ Ροδίτικη λαογραφία, ἐν Λαογραφίας τόμ. ΙΑ' σ. 232. 333), ἐν Βασσαράῳ δὲ τῆς Λακεδαιμόνος ὁμοίως τῶν ποιμένων, οἵτινες κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ ἁγίου προσφέρουσιν εἰς τὸν ναὸν του αἰγοπρόβατα, ἐνίστε δὲ καὶ βοῦς (Μαλεβοῦ ἔτ. Β' φύλλ. 13 σ. 6).

² J. Aufhäuser, *Miracula* σ. 105-107. Ἐν Στεμνίτῳ τῆς Ἀρκადίας φέρεται ὅτι ὁ ἅγιος ἔκαμε τὸ θαῦμα αὐτό, διότι ἐπεθύμει νὰ ἐξοικονομηθοῦν χρήματα πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ παλαιοῦ καὶ πῶσιν ἀπειλοῦντος ναοῦ του. Καὶ τοῦτο εἶναι ἐντελῶς σύμφωνον πρὸς τὴν

Ἡ εἰκὼν λοιπὸν παριστάνει τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ σχετικὸν μὲ τὰ σφουγγᾶτα, ὡς ἄλλως τε σαφῶς δεικνύει ἡ ἄνω καὶ ἄριστερά αὐτῆς ἐπιγραφή ΘΛΥΜΑ ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙ ΤΑ ΣΦΟΥΓΚΑΤΑ.

Σχολιάσωμεν νῦν τὰ ἀνωτέρω.

Εἰκόνες τοῦ ἁγίου Γεωργίου παριστῶσαι θαύματα αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τὸ τῆς δρακοντοκτονίας καὶ τὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αἰχμαλωτισθέντος νέου, εἶναι ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ λίαν γνωσταί, εἴτε χωριστὰ τὰ θαύματα ταῦτα παριστάνουσαι εἴτε καὶ συνηγμένα ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ εἰκόνι¹, οὐδεμία ὁμως αὐτῶν, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, παριστάνει τὸ θαῦμα τῶν σφουγγάτων, περὶ τοῦ ὁποίου ὀμιλοῦσιν αἱ νεοελληνικαὶ παραδόσεις καὶ παροιμίαι.

Ἡ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσεῖῳ τῆς Σόφιας εἰκὼν, ἣτις ἀσφαλῶς ἀντεγράφη ἐκ τοιχογραφίας Μακεδονικοῦ ναοῦ τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου², εἶναι τὸ παλαιότατον παράδειγμα ἀποδόσεως τοῦ θαύματος διὰ τῆς τέχνης. Ἀνῆκει δ' ἡ εἰκὼν αὕτη, κατὰ τὸν γνώστην τῆς τεχνοτροπίας τῶν εἰκόνων κ. Ἄνδρ. Ευγγόπουλλον, εἰς τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀρχόμενον καὶ εἶναι λόγου ἄξια καὶ διὰ τὴν

παλαιότεραν διήγησιν τοῦ θαύματος, καθ' ἣν τοῦ ἐν Φατρῇ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου «ἐν ἀρχῇ πάνυ σμικροτάτου ὄντος καὶ πτώσιν ὑφορωμένου καὶ πόρου μὴ ὑποκειμένου πρὸς διόρθωσιν αὐτοῦ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πρὸς ἀνάκτισιν, γέγονέ τι τοιοῦτον» J. A u f h a u s e r, Ἐνθ' ἄν. σ. 101.

¹ Ν. Πολίτου, Τὰ δημόδη Ἑλληνικά ἄσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (Λαογραφ. τόμ. 4 σ. 185 ἐξ. καὶ 224. 225). Βλ. J. A u f h a u s e r, *Miracula sancti Georgii* σ. 13 ἐξ. 18 ἐξ. 113 καὶ τὴν μελέτην τοῦ αὐτοῦ *Das Drachenwunder des Heiligen Georg* μάλιστα σελ. 52 ἐξ. Πρόσθετες H. G r é g o i r e, *Rapport sur un voyage d'exploration dans le Pont et en Cappadoce* B. C. H. 33 (1909) σ. 138, 139).

² Πληρεστεράς περὶ τῆς εἰκόνος πληροφορίας δὲν ἠδυνήθην νὰ λάβω παρὰ τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου τῆς Σόφιας κυρίου Ivan Welkon, τὸν ὁποῖον θερμῶς εὐχαριστῶ διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς ἐπέτρεψε τὴν φωτογράφησιν τῆς δημοσιευμένης εἰκόνος, τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Κυρίλλου Nedeff, ὃν ἐπίσης εὐχαριστῶ.

μελέτην τῆς ἐνδυμασίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Θὰ ἐγράφη δὲ αὕτη ὑπὸ ζωγράφου ἀκολουθοῦντος πιστῶς τὴν διήγησιν τοῦ θαύματος τὴν φερομένην ἐν τῷ νῦν ὑπ' ἀριθ. 308 χειρογράφῳ τοῦ κελίου τῶν Ἰωσαφαίων¹, ὅπερ χειρόγραφον, γεγραμμένον κατὰ τὸ 1878, ἔχει ὡς πρὸς τὸ θαῦμα τοῦτο πολὺ παλαιότεραν πηγὴν, τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος ἀναγομένην, ἀφοῦ τὸ κείμενον αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀντιγραφή τοῦ φερομένου ἐν τῇ ιδ' ὁμιλίᾳ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Θεσσαλονικέως Δαμασκηνοῦ τοῦ Στουδίτου τοῦ δημοσιευθέντος τὸ πρῶτον τῷ 1528². Καὶ ὁ συγκροτήσας ἄλλως τε τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος κώδικα Ἰωάσαφ ὁ Καισαρεὺς λέγει ὅτι οὗτος περιέχει λόγους πανηγυρικοὺς ὀκτὼ συντεθειμένους παρ' ἀρχαίων διαφόρων ποιητῶν καὶ ὅτι τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου συνελέγησαν καὶ ἐτάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ «ἀρμοζόντως εἰς τὴν τάξιν αὐτῶν»³. Ὅτι δὲ ἐν ἀγίῳ Ὅρει, καὶ δὴ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ζωγράφου, ὑπῆρχε κατὰ τὸ 1700 εἰκὼν παριστώσα τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου μὲ τὰ σφουγγᾶτα μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἐν τῷ προσκυνηταρίῳ τοῦ ἁγίου Ὁρους λέγων· «ἦτον αὐτὴ ἡ εἰκὼν (ἢ ἀχειροποίητος τοῦ ἁγίου Γεωργίου) πρότερον εἰς τὴν Παλαιστίνην, εἰς ἓν μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ὕστερον δὲ (ὡ τοῦ θαύματος!) ἐμετόικησεν ἐκεῖθεν καὶ ἦλθεν ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος, εἰς τὸ παρὸν μοναστήριον τοῦ Ζωγράφου καὶ εἶναι ἐκεῖνη ἡ ἴδια εἰκὼν, ὅπου γράφει τὸ συναξάριον πῶς ἐθαυματούργησε διὰ τὰ σφουγγᾶτα»⁴.

¹ Ὅρα ὅτι τὸ χειρόγραφον τοῦτο μνημονεύει παιγνιδίου πάλης καὶ τριῶν ναυτῶν, ἅτινα δὲν ἀναφέρει ὁ Βατικανὸς κώδιξ καὶ σημείωσον ὅτι ἡ ἐπιγραφή τοῦ θαύματος ἐν τῷ κώδικι τῶν Ἰωσαφαίων εἶναι «θαῦμα τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου περὶ τοῦ σφουγγάτου», ἣτις ὁμοιάζει μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς εἰκόνης «Θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου περὶ τὰ σφουγγᾶτα».

² Κ. Σάθ α, Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 153.

³ J. Aufhäuser, *Miracula sancti Georgii VII.*

⁴ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, ἱατροῦ, Προσκυνητᾶριον τοῦ

Εἰς τὸ θαῦμα ἀναφέρεται σφουγγᾶτον, (σπόγγος - σπογγᾶτον) δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ φαγητόν, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐξ ἀναδευμένων καὶ τηγανισμένων ῥῶν (omelette) καὶ ὅπερ μέχρι σήμερον φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο¹. Θὰ ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς τι τῶν ἐκλεκτῶν φαγητῶν κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τοὺς ἐπομένους δ' αἰῶνας, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Πρόδρομος ἐξαίρει εἰς τὰ ποιήματά του (3.54) τὰ διπλοσφουγγᾶτα καὶ νῦν δὲ περὶ τοῦ μὴ δυναμένου νὰ διακρίνη τὴν ἀξίαν πράγματός τινος λέγομεν παροιμιωδῶς «ξέρει ὁ βλάχος τί εἶναι τὸ σφουγγᾶτο;»²

Θὰ ἐρωτήσῃ δὲ δυσπιστῶν, ἴσως, ὁ ἀναγνώστης ἤτο ἀρά γε δυνατόν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἄνθρωποι εἰσελθόντες εἰς ἱερὸν ναὸν νὰ φάγωσιν ἐν αὐτῷ; Τοῦτο, διὰ κληρικὰ τουλάχιστον πρόσωπα, δὲν ἦτο ἀνήκουστον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους· ὁ 42^{ος} κανὼν τῆς ἐν Κερθραγένη συνόδου λέγει «ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ συμποσιαῖσθαι εἰ μὴ δ' ἂν τυχὸν ἀνάγκη ξενίας διαβάντες ἐκεῖ καταλύσωσι» ὅπερ, ἐπεξηγῶν ὁ ἐρμηνευτὴς τῶν ἱερῶν κανόνων Ζωναρᾶς, προσθέτει «καὶ οὗτος οὖν ὁ κανὼν τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ συμπόσια γίνεσθαι κωλύει, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ἐντὸς ἐκκλησίας ὅλως ἐσθίειν εἰ μὴ που φησὶν ἐπὶ ξένης τις ὦν καὶ μὴ ἔχων ὅπου καταλύσει ἐν ἐκκλησίᾳ ἐξ ἀνάγκης εἰσέλθῃ»³.

Ἐπ' ἴσης κατὰ τὸν 74^{ον} κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ ΣΤ' οἰκουμένηκῆς συνόδου «οὐ δεῖ ἐν τοῖς Κυριακοῖς ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν καὶ ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ (= ναῷ) ἐσθίειν καὶ ἀκκούβιτα στρωννύειν, οἱ δὲ τοῦτο ποιεῖν τολμῶντες ἢ παυσάσθωσαν ἢ ἀφοριζέσθω-

ἀγίου ὄρους τοῦ Ἁθῶνος σ. 74 (ἔκδ. Βενετίας 1864). Τὴν πληροφορίαν ὀφείλω εἰς τὸν φίλον κ. Ἄνδρ. Ξυγγόπουλλον.

¹ Τὸ δὲ σφουγγᾶτον, λέγει τὸ εἰς τὴν δημόδιη κείμενον, «εἶναι ἀβγά συντριμμένα καὶ τηγανισμένα μετ' κρομμύδια καὶ ἄλλας μυρωδίας». Οὗτω θὰ τὸ παρεσκευάζον, φαίνεται, τότε.

² Ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἐγγράφοις τῆς κάτω Ἰταλίας ἀναφέρεται καὶ ἰδιαιτέρον σκεῦος, τὸ σφουγγατερόν, πιθανῶς μικρὸν τηγάνιον, ἐν ᾧ παρεσκευάζον τὸ σφουγγᾶτον.

³ Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα 3.407.

σαν»¹. Διὰ τοὺς λαϊκοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς πρόσφυγας, τοὺς καταφεύγοντας δῆλα δὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ζητοῦντας τὴν προστασίαν αὐτῆς, ὑπῆρχε ρητὴ διάταξις ἀπαγορεύουσα, ἵνα οὗτοι τρώγῃσι καὶ κοιμῶνται ἐντὸς τοῦ ναοῦ· τοῦθ' ὅπερ, φυσικά, καὶ τοῦναντίον πιστοποιεῖ. Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών π. χ. λέγει· «Τὸ ἰβ' κεφάλαιον τοῦ α' τίτλου τοῦ ε' βιβλίου λέγει· «οἱ πρόσφυγες . . . . . κωλυέσθωσαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπνοῦν καὶ ἐσθίειν»² οὐ μόνον δὲ τὸ ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐσθίειν ἀπηγορεύετο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων «προτιθέσθαι καὶ πωλεῖν τὰ διὰ βρωμάτων εἶδη»³.

Φαίνεται δ' ὅτι οὐχὶ μόνον σφουγγᾶτα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ ἔτασσαν εἰς τὸν ἅγιον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Διὰ γραΐαν, τῆς ὁποίας τὸ ἀρπακτικὸν πτηνὸν λούπης ἔτρωγε τὰς ὄρνιθας, λέγει ὁ στιχουργὸς

τὸν ἅγιον Γιώργην τάσσειται πουλλίτσιν νὰ τὸν πάγη,
ἂν τὰ φυλάξῃ τὰ πουλλιά μόνον ἀπὸ ἐσένο⁴

Εἶπον ὅτι τὸ θαῦμα μὲ τὸ σφουγγᾶτον φέρεται εἰς τὰ νεοληνικὰς παραδόσεις, ὡς ὅμως συμβαίνει συχνὰ εἰς τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα, ἀποδίδεται καὶ εἰς ἄλλα ἱερὰ πρόσωπα. Οὕτω Μανιατικὴ παράδοσις τὸ ἀποδίδει εἰς τὴν Παναγίαν⁵, ἑτέρα δ' ἐξ Αὐλωναρίου τῆς Εὐβοίας εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον, ὅστις φέρεται ὁ ἴδιος προσενεγκῶν εἰς τὸν φιλοξενούμενον του πέντε ἡὰ καὶ κατόπιν ὑπερβολικὴν τιμὴν ζητήσας δι' αὐτὰ⁶.

Εἰς τὰνωτέρω ὡς προστεθῆ ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Λακεδαίμονι κώμης Βασσαρᾶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, πλὴν ἄλλων δώρων, προσάγουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν του καὶ σφουγγᾶτα⁷.

¹ Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα 2.476.

² Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα 2.482 βλ. καὶ σ. 537.

³ Ράλλη - Ποτλῆ, Ἐνθ' ἄν. 2.481.

⁴ Πουλλολόγος στίχ. 386 σελ. 191 ἐκδ. Wagner.

⁵ Ν. Πολίτου, Παροιμ. Α' 419.

⁶ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κυρίου Βασιλείου Φάβη.

⁷ Βλ. Μαλεβοῦ ἔτ. Β' ἀριθ. 13 σελ. 6.

Ὁ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἔμποροι ἢ οἱ ναῦται ἐξεληθόντες τοῦ ναοῦ εἶπον «ὦ ἅγιε Γεώργιε, κνιπὰ (= ἀκριβὰ) πωλεῖς τὰ σφουγγᾶτά σου» ἢ κατὰ τὴν ἑτέραν διατύπωσιν «ἅγιε Γεώργιε ἀκριβὰ πωλεῖς τὰ σφουγγᾶτά σου», τότε θὰ ἐννοήσῃ τὴν σημερινὴν Κρητικὴν παροιμίαν «ἀκριβὸ ἔναι τ' αἱ Γιωργιοῦ τὸ σφουγγᾶτο» ἢ τὴν κοινοτέραν «αὐτουνοῦ ἀκριβὸ εἶναι τὸ σφουγγᾶτό του» ἢ τὴν Ποντικὴν «τάεργι τὸ φοῦστρον (= σφουγγᾶτον) ἀκριβὸν ἔν'» τὴν λεγομένην ἐπὶ τοῦ παραχωροῦντος εὐτελές τι ἀντὶ πολλοῦ.

Ἐν τέλει ἄς ἐπιτραπῇ νὰ παραθέσωμεν δύο νεοελληνικὰς παραδόσεις περὶ τοῦ προειρημένου θαύματος, σχετικὰς μὲ τὴν δημοσιευομένην εἰκόνα, ὧν ἡ μὲν πρώτη προσέρχεται ἐκ Πόντου, ἡ δὲ δευτέρα εἶναι Ροδία.

Ἡ Τάεργι τὸ φοῦστρον.

Ἐπάλαιβάνε κάτι παιδιά τ'ς ἐγκλεσίας τὸν αὐλόουρο κι' ἕναν παιδί ὄλο ἐνικίουτοῦνε. Καὶ εἶπε: αἱ Γιώργη μου, ἄς νικῶ, καὶ νὰ φτιάω σ' ἕνα σφογγᾶτο. Καθὼς ἐδίβεν, ἐπάλαιψεν πάλι, ἐνίκησε. Κι' ὀτιότες ἔτρεξε 'ς σὴ μάνναν αὐτοῦ, ἐγιαπτίρψεν (= ἐζήτησε) τὸ σφογγᾶτο κι' ἔφερεν αὐτοῦ 'ς σὴν ἐγκλεσία. Ἐβαλεν αὐτ' ἔμπρου 'ς σὸν αἱ Γιώργη κι' εἶπεν αὐτονα: φά τ', αἱ Γιώργη μου. Καὶ ἔφνε. Νὰ καὶ τρεῖοι καπιτιαναῖοι ἔβγαῖναν ἀσ' ἕναν καράβι καὶ πᾶνε νὰ προσκυνοῦνε 'ς σὴν ἐγκλεσία. Σὰν εἶδαν τὸ σφογγᾶτο εἶπαν: ἀβουτο γιὰ ἐμᾶς θενὰ ἔνι, ἄς κάομῆστιν τρώμ' αὐτο. Σὰν ἐξέφααν κι' ἐθέλησαν νὰ σηκούντανε νὰ φέουνε, ἐπιάστανε τὰ κώλους αὐτοῦν' ἀχαμελὰ καὶ 'κι ἐπόρησαν νὰ σηκούντανε. Εἶπαν: αἱ Γιώργη θέλει νὰ πλερώνομ' αὐτον τὸ σφογγᾶτο. Καὶ ἔβαλαν ἀπ' ἕναν πεντάρι. Ἄμμα πάλι 'κι ἐπόρησαν νὰ φέουνε. Ἐβαλαν ἀπ' ἕνα μετοητιὲ καὶ πάλι 'κι ἐπόρησαν. Σὰν ἔβαλαν ἀπ' ἕνα λίρα, ὀτιότες ἐσηκώθανε. Κι ἀφὸτ' ἐφέϊναν εἶπαν: ἔ, αἱ Γιώργη, ἀκριβὰ πωλεῖς τὰ σφογγᾶτά σου¹.

¹ Ἄνεκοινώθη μοι ὑπὸ τοῦ ἐξ Οἰνῆς τοῦ Πόντου μαθητοῦ μου Ἰορδάνου Βαμβακίδου.

Τ' αἰ Γιώρκη τὸ σφογγᾶτο.

Στὴν αἰ Σιέρο εἶχε κἀνὰν καιρὸ ἓνα ζαβὸ παῖν κι' ὁ καμὸς του ἦτα πού 'ἐν ἐμπόρκειε νὰ καταπονέσῃ κι' αὐτὸς κἀνένα συνομήλικόν του. Μιὰ μέρα ἐπῆεν μπρὸς 'ς τὸ κόνισμα τ' αἰ Γιώρκη, ἐματάνοισεν κι' εἶπεν· «αἰ μου Γιώρκη μου, νά με βοθήξῃς νὰ καταπονέσω κι' ἐγὼ κἀνένα συνομήλικόν μου καὶ νά σου φέρω ἓνα σφογγᾶτο». Ἔκουσεν ὁ ἅγιος τὴν παράκλησίν του καὶ τὴν ἴδικιαν μέρα ἐκαταπόνεσεν ἓνα συνομήλικόν του, μὲ τὸν ὁποῖον ἐμπαλαίμασιν στὸ πλατὺ τῆς ἐκκλησιᾶς. Γεμᾶτος χαρὰ ἐτηνίωσε πεντέξι ἀβγά, ἔκαμεν ἓνα σφογγᾶτο καὶ τὸ πῆρε μπρὸς 'ς τὸ κόνισμα τ' αἰ Γιώρκη. Σὰν ἔφυνεν ὁ μικρὸς, ἔτυχε νὰ περάσῃ πού κειὰ ἓνας Χαρκίτης πεινασμένος καὶ ὡς εἶ(δ)ε τὸ σφογγᾶτο, τὸ ἐπουζούρκιασε (καταβρόχθισε). Ὁ Χαρκίτης, ὡς ἔφαιεν τὸ σφογγᾶτο, ἐδικίμασε νὰ φύῃ, μὰ δὲν μποροῦσε, γιὰτὶ 'ἐν τὸν ἄφινεν ὁ ἅγιος. Ἦταν ἐκεῖ καζικωμένος (καρφωμένος). Στὴν ἀπελπισιάν του ὁ Χαρκίτης ἔβαλε 'ς τὸ παγκάρι ἓνα γρόσι, μὰ δὲν τὸν ἄφινε πάλε ὁ ἅγιος νὰ φύῃ. Ἔβαλεν δκυό, τοῦ κάκου· ἔβαλεν τρκιά, μὰ πάλε τὸ ἴδικιο. Ἔβαλε τέσσερα καὶ τότες πιά τὸν ἔφηνεν κι' ἔφυνε. Φεύγοντας ὁ Χαρκίτης εἶπε· «αἰ Γιώρκη μου, καλὸν ἦταν τὸ σφογγᾶτόν σου, μὰ πολὺ ἀκριβόν». Ἀπ' ἐδῶ ἐγεννήθηκε κι' ἡ παροιμία «αὐτουνοῦ τὰ σφογγᾶτα εἶναι πολὺ ἀκριβά¹».

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

¹ Α. Βρόντη, Ὁ ἅγιος Γεώργιος στὴ Ροδίτικη λαογραφία, ἐν Λαογραφίας τόμ. ΙΑ' σελ. 240. 241.